

**ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ:
РЕГІОНАЛЬНИЙ ТА ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ**

Досліджено структуру експорту та імпорту зовнішньоекономічної діяльності. Наведено характеристику розвитку ЗЕД за галузями економіки. Встановлено, що однією з найбільших загроз розвитку зовнішньоекономічної діяльності України залишається низький рівень технологічності експорту. Визначено проблеми, що стримують розвиток експорту продукції машинобудування, легкої промисловості, аграрного сектора України. Визначено рівень енергетичної безпеки країни, головні проблеми, загрози та досягнення у розвитку електроенергетичного сектору.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, структура експорту, структура імпорту, зовнішньоторговельна діяльність.

N. S. KARVATSKA, N. M. TYURINA, T. V. NAZARCHUK
Khmel'nitsky National University

FOREIGN ACTIVITIES OF UKRAINE: REGIONAL AND BRANCH DEVELOPMENT ASPECTS

Abstract – The structure of exports and imports of foreign economic activity was investigated in this article. The characterization of foreign economic activity by sector was given. The authors determined that one of the biggest threats of foreign economic activity Ukraine is the low level of technological exports. The article presents the problems that hinder the development of exports of light industry products, they are: access to the international market mainly provided through countertrade operations tolling; low level of scientific and technological processes in enterprises; imperfect system of customs and tariff and non-tariff regulation of foreign trade transactions in goods this industry. It was found that the main branch, which showed steady growth, was the agrarian sector of Ukraine. The authors noted that further development of the agricultural industry is possible through the revitalization of the processing industry on innovative basis.

In addition, the article was defined energy security of the country, the main problems, threats and achievements in the power sector. Develop a strategy to modernize the grid, continuing the process of diversification of energy supply sources and creation of strategic energy reserves are the main objectives of the state policy in the energy sector.

Key words: foreign trade, export, import, foreign trade activities.

Постановка проблеми. Поглиблення політичної та економічної кризи в Україні спровокувало радикальну трансформацію географічної й галузевої структури її зовнішньої торгівлі. Наша країна змінила вектор орієнтації у зовнішньоекономічній діяльності і Європейський Союз став найбільшим та основним її зовнішньоторговельним партнером, знижуються обсяги зовнішньоторговельних операцій з країнами СНД, в першу чергу з Російською Федерацією. Однак, попередні дослідження [1] показали, що попри значну питому вагу (37,1 %) ринок ЄС за обсягами і рівнем конкуренції не в змозі компенсувати втрати ринків СНД. Сальдо зовнішньої торгівлі як в цілому, так і з Євросоюзом залишається від'ємним. Обсяги зовнішньоекономічного товарообороту знижуються. Україна має частковий доступ до європейських ринків, а не вільну торгівлю. Однак, розвиток відносин з ЄС у довгостроковій перспективі, з огляду на геополітичний, гео економічний та історичний європейський статус України, залишається одним з пріоритетів зовнішньоекономічної політики України.

Інтегрування економіки України у світове господарство, її участь у різних видах міжнародного підприємництва підвищує роль та значення зовнішньоекономічної діяльності. В Україні завжди був досить високий експортний потенціал, однак однією з найбільших його загроз залишається низький рівень технологічності експорту. За оцінками інституту економіки та прогнозування НАН України лише чверть продукції, яка експортується з України, належить до високотехнологічних галузей. Майже дві третини постачання – це сировинні товари. На сьогодні триває обговорення урядового проекту інноваційного розвитку промисловості України на період до 2025 року. Кабінет Міністрів України має намір змінити модель розвитку економіки України, де ключовими пріоритетом буде збільшення частки промислових товарів у структурі експорту, зниження енергетичних витрат промислового виробництва та вихід на нові зарубіжні ринки збуту. Це і обумовлює актуальність дослідження галузевих та регіональних аспектів розвитку зовнішньоекономічної діяльності України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. При проведенні аналізу стану зовнішньоекономічної діяльності України нами було проаналізовано результати праць, що присвячені галузевим аспектам трансформації української зовнішньої торгівлі на сучасному етапі, Г. Виноградської, Г.О. Герасименко, Ю.В. Гончарова В.В. Касьян, І.М. Комарницького, А.В. Савіцького, І. Тишкевича, А.А. Халатова та ін.

Метою статті є: дослідження галузевих та регіональних аспектів розвитку зовнішньоекономічної діяльності України.

Виклад основного матеріалу. Зовнішньоекономічна діяльність є важливою складовою національної економіки й сприяє забезпеченню її ефективного розвитку та стійкості. Будь-яка країна здатна з меншими втратами перенести політичну і, як наслідок, економічну кризи, маючи стабільний експорт високотехнологічної продукції, ціна якої мало залежить від кон'юнктурних коливань на зовнішніх ринках. Орієнтація

зовнішньоекономічної діяльності на експорт сировинних товарів робить країну залежною від ринкових цінових змін. Проаналізуємо галузеві та регіональні аспекти розвитку зовнішньоекономічної діяльності України.

За підсумками 2016 року експорт товарів склав 36,4 млрд дол., скорочення порівняно з 2015 р. склало 4,6 % (1,8 млрд дол.). Водночас, відбулося збільшення експортних поставок продукції АПК та харчової промисловості на 721,2 млн дол. (на 5 %) та легкої промисловості на 63,4 млн дол. (7 %), зокрема, текстильного одягу на 24,2 млн дол. (на 7,3 %). На жаль, зменшення обсягів експорту товарів спостерігалось у металургійному комплексі (на 1,2 млрд дол. або на 12,0 %), хімічній промисловості (на 577,1 млн дол. або на 22,7 %); машинобудуванні (на 439,3 млн дол. або на 9,2 %) [11].

В структурі експорту товарів за 2016 рік найбільшу частку склали продукція АПК та харчової промисловості (42 %), продукція металургії (22,9 %) і машинобудування (11,9 %), рис. 1.

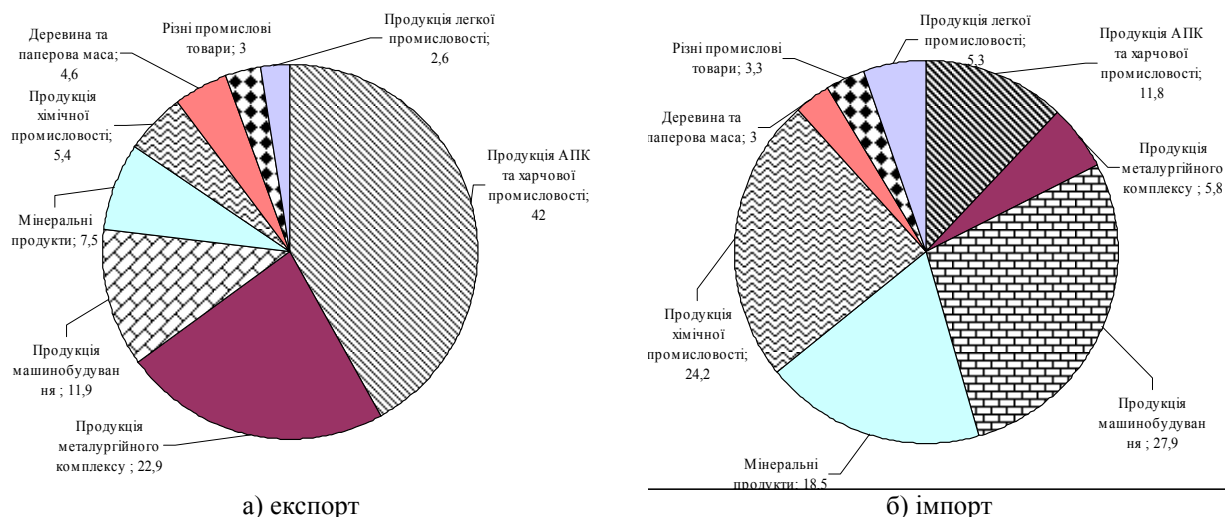

Рис. 1. Структура товарів з України за 2016 рік*

* побудовано за даними Державної служби статистики України

Імпорт у структурі зовнішньої торгівлі в Україні представлений переважно споживчими товарами, що складають більше однієї його третини. Також структура імпорту підтверджує високу залежність країни від іноземних енергетичних ресурсів. В цілому в структурі імпорту товарів за 2016 рік найбільшу частку склали продукція машинобудування (27,9 %), продукція хімічної та суміжних галузей (24,2 %), мінеральні продукти (18,5 %), а також сільськогосподарська продукція (11,8 %). Щодо регіонального аспекту, то найбільшими експортерами сільгосппродукції є Миколаївська, Київська, Кіровоградська, Одеська або Херсонська області. Електродвигуни, генератори струму й подібні пристрої стали найпопулярнішим продуктом експорту у Львівській, Волинській, Тернопільській та Хмельницькій областях. Черкаська область є головним постачальником добрив (продукція комбінату “Азот”).

Промислові регіони продають за кордон сировину: чорні метали, руди, шлак і нафту. Тільки в Харківській області основу експорту склали ядерні реактори, котли і машини.

Найчастіше основним імпортним продуктом є газ, вугілля та нафта. Енергоносії – найпопулярніший імпорт в: Київській, Дніпропетровській, Одеській, Полтавській, Львівській, Запорізькій, Ровенській, Черкаській, Вінницькій областях. Волинь є головним покупцем автотранспорту, це пов'язано з близькістю з кордоном Польщі звідки ввозять старі автомобілі. Закарпаття та Тернопільська області імпортують електродвигуни та генератори. Пластмаса є однією з головних статей імпорту в Хмельницькій, Житомирській і Херсонській областях.

Розглянемо детальніше галузеві аспекти розвитку зовнішньоекономічної діяльності в Україні. Промисловість. У 2016 р., після чотирьох років падіння, обсяг промислового виробництва в Україні збільшився на 2,4 % (зменшення у 2015 році – 13 %), рис. 3. Найбільше зростання в 2016 році продемонструвала металургія, яка змогла наростити виробництво на 5,9 %. Приріст також був зафіксований у харчовій (+3,9 %) і переробній (+3,5 %) промисловості, постачанні електроенергії і газу (+2,6 %), машинобудуванні (+1,3 %) [3]. Обсяги поставок електроенергії, газу, пару та кондиційованого повітря також збільшилися (+2,6 %). Разом з цим, видобувна промисловість показала найгірший результат, скорочення склало 0,3 %.

Найкращі результати у минулому році показали промисловці Луганської, Кіровоградської та Миколаївської областей. Загалом приріст промислової продукції спостерігався у 16 регіонах проти лише трьох у 2015 році. Машинобудування є пріоритетною та базовою галуззю розвитку промисловості, має великий вплив на всі сфери економічної діяльності країни, оскільки забезпечує рентабельність та конкурентоздатність товарів й послуг на ринку, сприяє зростанню матеріального й інтелектуального рівня населення. Що стосується вітчизняної галузі машинобудування, яка завжди була орієнтована на експорт, то, як зазначалось,

за останні роки спостерігається зниження експорту української машинобудівної продукції. Темпи імпорту машинобудівної продукції за аналогічний період значно випереджають темпи експорту, що негативно впливає на торговельний баланс та збільшує його від'ємне сальдо. У 2016 році машинобудування продовжує перебувати у занепаді: експорт надалі скорочується не лише за абсолютними, але і за відносними показниками (табл. 1). Також необхідно відмітити, що скорочення вартості українського експорту відбувалося за всіма його основними товарними групами.

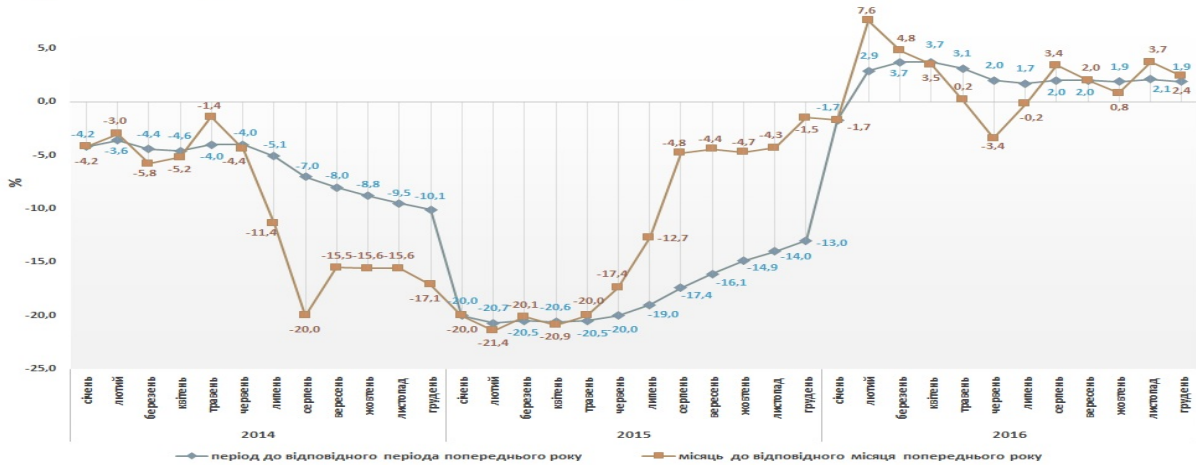

Рис. 3. Динаміка промислового виробництва (2014–2016 рр.)*

*<http://edclub.com.ua/analityka/tempy-promyslovogo-vyrobnictva-v-ukrayini-u-2016-roci>

Серед основних проблем підвищення конкурентоспроможності машинобудівної галузі України слід виділити: фізично та морально застарілі основні виробничі фонди; затратні технології; вузьку експортну спрямованість машинобудівної галузі; низьку інвестиційну привабливість галузі; низький рівень впровадження інноваційних технологій тощо.

Таблиця 1

Експорт-імпорт продукції машинобудування (2010–2016 рр.)*

Рік	Експорт			Імпорт		
	тис. дол. США	у % до попереднього року	у % до загального обсягу	тис. дол. США	у % до попереднього року	у % до загального обсягу
2010	5 670 416,3	113,1	11,0	8 166 974,9	130,6	13,4
2011	6 758 995,2	119,2	9,9	12 795 104,9	156,5	15,5
2012	7 026 670,7	104,0	10,2	13 178 672,5	103,0	15,5
2013	6 975 000,3	99,3	11,0	12 470 050,3	94,6	16,2
2014	5 657 205,1	82,9	10,5	8 720 756,2	73,6	16,0
2015	3 940 855,8	69,7	10,3	6 273 379,8	71,9	16,7
2016	3 637 946,0	92,3	10,0	7 889 365,2	125,8	20,1

* складено за даними Державної служби статистики України.

Легка промисловість. Експорт товарів легкої промисловості за останні роки має негативні тенденції. У 2015 р. Індекс фізичного обсягу (Ласпейреса) експорту текстилю становить – 67,2, текстильний одяг – 94,6, вовна 57,9, бавовна – 97,6, взуття – 86,6. Позитивну динаміку має експорт шовку Індекс фізичного обсягу – 217,8, спеціальні тканини – 115,4, головні убори – 147,6 [11].

Головною проблемою розвитку легкої промисловості на сьогодні є те, що вона не може ефективно функціонувати та розвиватись без тісної співпраці з іноземними партнерами. Це, в першу чергу, пов'язано з тим, що: вихід на міжнародний ринок здебільшого забезпечується за давальницькою схемою виробництва; відсутня належна сировинна база на вітчизняному ринку; рівень залучення іноземного досвіду партнерів щодо впровадження науково-технологічних процесів на підприємствах, нових розробок та інноваційних проєктів є низьким; низька купівельна спроможність споживачів продукції легкої промисловості на вітчизняному ринку та посилення конкуренції з боку іноземних товаровиробників [5]. Крім того, виконання толінгових операцій є більш простим для українських управлінців легкої промисловості, оскільки знімає з них відповідальність за збут виробленої продукції.

На думку Г. Виноградської, дизайнера, голови Національного галузевого партнерства у легкій промисловості FashionGlobusUkraine "...теоретично, Україна могла б широко продавати взуття, верхній одяг, чоловічі та жіночі костюми, вечірній та весільний одяг. Це товари дешевші, ніж, скажімо, аналогічні європейського виробництва. І це продукція, якою ми демонструємо високий рівень дизайнерських, конструк-

торських й технологічних розробок українського автора, і маємо високу додану вартість. Однак головний біль українських дизайнерів – це тканини. Українські виробники масово використовують турецькі чи китайські, оскільки європейська сировина дуже дорога, а значить, складно отримати європейський сертифікат Євро-1. А без нього з власною продукцією у Європу не прийдеш. Поки Європа сприймає нас як таку собі “Рабиню Ізауру”, яка може задешево шити одяг на їхнє замовлення. Близько 100 українських компаній так і працюють” [6]. Необхідно відмітити, що для створення сприятливих умов для розвитку легкої промисловості в країні має бути також удосконалене тарифне та нетарифне регулювання зовнішньоекономічних операцій щодо товарів цієї галузі для захисту національних виробників.

Аграрний сектор. В умовах падіння економіки основною галуззю, яка показувала зростання, був агрокомплекс. Аграрний сектор України забезпечує близько 10 % ВВП України, 35,3 % експортної виручки та створює робочі місця для 17,1 % всього працюючого населення України. Експортери забезпечили отримання валютного виторгу в розмірі 14 % від загального об’єму (металургія – 9,2 %, машинобудування – 3,1 %). Крім того, у товарній структурі експорту України агропродукція становить 34 %, тому подальший розвиток аграрної промисловості міг би дати необхідний поштовх економіці для забезпечення росту [11]. Слід зазначити, що агропромислова галузь акумулює великий обсяг обігових коштів для забезпечення виробництва. Натомість реальна державна підтримка галузі за останні роки скоротилася вдвічі.

Щодо головних тенденцій то, за даними державної служби статистики, експорт м’яса всіх видів і субпродуктів з України за підсумком 2016 року зріс на 23 % порівняно з попереднім роком, склавши 285,95 тис. т. Українські виробники продукції з риби та інших водних біоресурсів у 2016 році збільшили експорт на 39 % порівняно з показником 2015 року – до 21,8 млн дол. проти 15,7 млн дол. Однак експорт молочних продуктів з України за підсумками 2016 року склав 109,2 тис. т, що на 9 % менше, ніж у 2015 р., і на 3 % поступається показнику 2014 року; українські виробники скоротили також експорт шоколаду та виробів з какао у 2016 році на 14 % проти 2015 року.

Слід окремо розглянути торгівлю України з ЄС. Як відомо, за умовами Угоди про асоціацію Європейський Союз скасував ввізні мита на 83,4 % сільськогосподарських товарів та продуктів харчування українського походження. Але на решту продукції, щодо якої ринок ЄС найбільш чутливий, для України впроваджено 36 квот, у межах яких постачання здійснюються без обкладання митом. Після вичерпання обсягів квот українські експортери постачають продукцію на загальних умовах. Фактично – зросли поставки до ЄС овочів і ягід з України, курятини (на 44 %) і молочної продукції (практично в 8 разів). У інших сферах – м’ясо (яловичина, свинина, баранина), яйця – ситуація залишається негативною. За даними Міністерства аграрної політики і продовольства у результаті дії Угоди про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС з наданих Україні квот на безмитне ввезення продукції в ЄС такі позиції, як зерно, крупи, борошно, мед, масло, оброблені томати були вичерпані за перші місяці як 2016 так і 2017 року. Тобто фактично Україна має частковий доступ до європейських ринків, Європейський Союз захищає свій ринок, встановлюючи мізерні квоти на чутливі для країни товари. Однак, слід зазначити, що попри скорочення сільськогосподарського експорту, Україна залишається на восьмому місці серед країн-імпортерів аграрної продукції до ЄС і постачає 3,5 % всієї сільськогосподарської продукції. На думку експертів аграрної сфери, українська сторона повинна наполягати на необхідності підвищення квот на традиційні для країни товари.

Крім того, як ми уже стверджували у попередніх дослідженнях [1], необхідно активно розвивати переробну промисловість в нашій країні, що буде базуватись на інноваційних технологіях. Зважаючи на товарну структуру експорту, де основу складають сировина і продукція мінімальної технологічної межі (товари з низькою доданою вартістю), а в структурі аграрного експорту майже 60 % – сировина, пріоритетним має стати, насамперед, саме розвиток цієї промисловості. На сьогодні готові харчові продукти в структурі аграрного сектору займають лише 18 % у той час, коли аналогічний показник в ЄС складає 74 % [11]. Це надзвичайно актуально для нашої країни, зважаючи на те, що по багатьох позиціях сільськогосподарської продукції Україна є у світових лідерах. Дуже важливо досягти синергію між сільським господарством та промисловістю. Чим більше обробленим буде сільськогосподарський продукт (високий рівень доданої вартості), тим краще захищена економіка країни. Без промисловості сільське господарство ефективно розвиватись не зможе.

Енергетика. Політична нестабільність та бойові дії на Сході України серйозно вплинули на енергетичний сектор країни. Україна виявилася залежною від імпорту всіх видів енергоресурсів і тепер змушена вибудувати принципово нову енергетичну стратегію [8]. Останні роки були непростими для української енергетики та пов’язаних з нею секторів економіки. Зокрема йдеться про: дефіцит антрацитового вугілля для ТЕС та проблеми з його поставками; провал програми з приватизації енергетичних об’єктів; невиважену податкову політику в секторі газовидобутку (що призвела хоча й до незначного, але зниження видобутку природного газу) [9]. Попри ряд проблем, Україна змогла досягти певних успіхів в енергетичній галузі. Тут варто наголосити на: диверсифікації поставок природного газу; зменшенні загального споживання природного газу, продовженні програми з енергоефективності та енергозбереження тощо. Визначимо головні тенденції.

Ринок газу. Першим позитивним фактором є скорочення імпорту природного газу у 2016 р. до рівня 11,1 млрд м³. Для порівняння: у 2008 р. обсяг імпорту природного газу становив 52,6 млрд м³ (рис. 4). Другим – досить ефективно організована робота з європейськими постачальниками та використання реверсних можливостей постачань в Україну з ЄС. Обсяг споживання природного газу в Україні у 2016 р.

також знизився і становив 33,3 млрд м³. Зима 2016–2017 рр. стала першою, що Україна прожила взагалі без використання російського газу, від кінця листопада 2015 р. країна – відмовилась від імпорту російського газу.

Ситуація на ринку транспортування газу також не є статичною (рис. 5). Зміна географії поставок нафти і газу, цінової політики різко зменшує цінність української газотранспортної системи (ГТС). Сьогодні доступний обсяг альтернативних поставок становить 89,5 млрд кубометрів на рік [20]. Нові проекти, що обговорюються, “в обхід” української території, наприклад, Південний і Північний потоки, Блакитний потік і “Nabucco” неповний список. У 2017 році на ринок виходять: Катар, Саудівська Аравія, ОАЕ, які, завдяки інфраструктурі прийому зрідженого газу в Туреччині і можливості подальшого перекачування трубопроводами отримують зручну, сучасну й відносно дешеву логістику. Загальні потужності імпорту складуть від 172 до 180 мільярдів кубометрів. Також дасть про себе знати ще один аспект – стан інфраструктури. Згадані газопроводи і термінали побудовані за останні 12 років. І, на відміну від української ГТС, знаходяться у кращому технічному стані, що дозволяє виставляти низькі (порівняно з Україною) ціни на транзит.

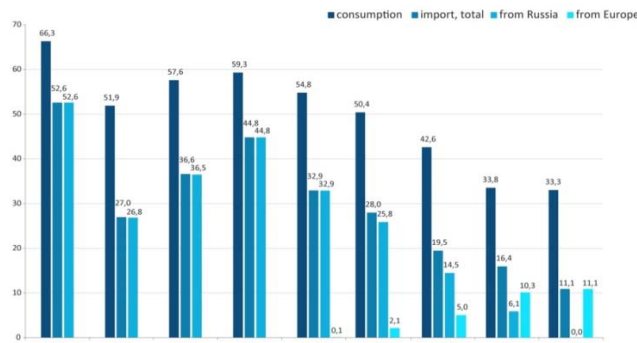

Рис. 4. Імпорт природного газу (2008–2016, млрд м³)*
*НАК “Нафтогаз України” (<http://www.naftogaz-europe.com/article/en/NaturalGasSuppliestoUkraine>)

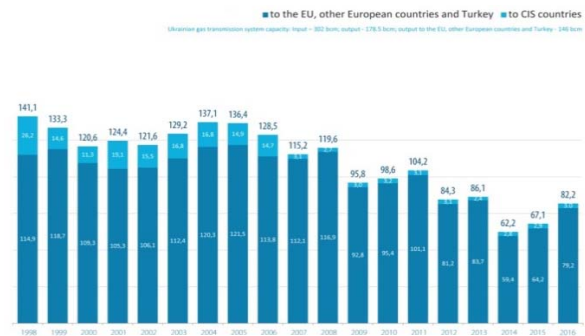

Рис. 5. Транспортування природного газу територією України (1998–2016)*
*НАК “Нафтогаз України” (<http://www.naftogaz-europe.com/article/en/NaturalGasTransitviaUkraine>)

Крім того, якщо звернути увагу на турецьку ГТС, вона має безсумнівну конкурентну перевагу – можливість вибору країни-постачальника. Туреччина вже має чотири країни-постачальника і має намір довести їх число до семи. Тобто ця країна прагне перетворитися на великий газовий хаб, щоб виходити на європейський ринок з усередненою ціною, що стійка до різких коливань на світовому ринку.

Таким чином, приріст можливостей імпорту газу в обхід України може створити загрозу ще більшого зниження обсягів прокачування газу через нашу країну. Роль України як газового хаба поступово переходить до Туреччини [10]. Як результат – зменшення інтересу західних партнерів до політичних і, як мінімум, енергетичних проектів самої України. Однак, зменшення залежності від газової труби буде підштовхувати до пошуку нових джерел збагачення. Це можливо змусить нашу країну звернути увагу на необхідність збільшення внутрішнього видобутку енергоресурсів і переформатування існуючої моделі економіки в більш сучасну. Таким чином, це може сприяти оздоровленню української економіки й суспільних відносин. Ринок нафти і нафтопродуктів. У спадок від СРСР держава отримала шість НПЗ (Дрогобицький, Кременчуцький, Лисичанський, Надвірнянський, Одеський та Херсонський) та один ГПЗ (Шебелинський), а також близько 30 мініНПЗ – сумарною потужністю переробки у 51,31 млн т вуглеводневої сировини на рік, які здатні забезпечити не лише потреби національної економіки в широкому асортименті нафтопродуктів, але й експорту. Зокрема: Кременчуцький – 18,6 млн т; Херсонський – 7,1 млн т; Одеський – 2,8 млн т; Дрогобицький – 3,2 млн т; Надвірнянський – 2,6 млн т; Лисичанський – 16 млн т. [9]. Однак, Українські НПЗ уже понад півстоліття не можуть бути завантажені вітчизняними вуглеводнями (до того ж українські НПЗ будувалися переважно для переробки російської нафти). На сьогодні жоден із шести НПЗ не може конкурувати з європейськими підприємствами і перспективи повного завантаження усіх вітчизняних НПЗ країни, а також експорт нафтопродуктів, виглядають малоімовірними. Сьогодні внутрішній ринок є недостатньо насиченим нафтопродуктами вітчизняної переробки, що своєю чергою призвело до збільшення частки імпорту нафтопродуктів.

Головними причинами занепаду нафтопереробного комплексу є [9]: застаріла технічна база та висока частка зношених основних фондів; відсутність достатніх фінансових вкладень у розвиток українського нафтопереробного виробництва як з боку інвесторів, так і держави; відсутність системи контролю за якістю нафтопродуктів; спотворення ринкової моделі вітчизняної нафтопереробки, яка полягала в небажанні урядом ліквідувати монополію в нафтопереробній галузі, що не сприяло здоровій конкуренції; відсутність ефективного державного керування; несприятлива цінова кон’юнктура на вітчизняному ринку нафтопродуктів.

Для покращення ситуації Уряд України під час засідання робочої групи з торговельно-економічного співробітництва з Республікою Білорусь виступив з пропозицією здійснювати поставки по трубопроводу Одеса-Броди. Завантаження планують забезпечити “білоруською” нафтою і нафтою, що відправляється на переробку в Білорусь за “давальницькою схемою”. Перехід на “давальницьку схему” (переробка “української нафти”) дозволить зменшити відтік валюти з України. Білорусь в такій схемі отримуватиме збереження

рівня доходів від переробки. Якщо Україна забезпечить постійне завантаження трубопроводу “Одеса-Броди”, то це дозволить в перспективі вести діалог про постачання нафти далі – в країни східної Європи: Польщу і через систему білоруських нафтопроводів на литовські НПЗ.

Вугільний сектор. Через скорочення власного видобутку вугілля у 2015 р. (приблизно на 40 %), Україна була змушена нарощувати його імпорт. Шляхи доставки вугілля в Україні мають суттєві обмеження: необхідне вугілля видобувається на окупованих територіях Донбасу, Росії, ПАР, Австралії, Казахстану та територіях ще кількох країн світу. Україна намагалася диверсифікувати поставки вугілля. Найбільшими ж постачальниками вугілля для України у 2015р. були Росія, США і Казахстан. Натомість імпорт вугілля з країн далекого зарубіжжя став не на стільки результативним через вартісні та якісні характеристики, можливості морських портів України та логістику перевезень.

Ринок електроенергії. Україна у 2015–2016 рр. суттєво скоротила експорт електроенергії. Постачання електроенергії до Польщі скоротилося у 10,3 рази. У 2015 р. до Білорусі поставлено 0,8 млн кВт-год, до Молдови – 17,6 млн кВт-год порівняно з 2,401 млрд кВт-год і 730,7 млн кВт-год у 2014 р., відповідно. Експорт української електроенергії до РФ склав 3,8 млн кВт-год. Натомість з останньої Україна в 2015 р. імпортувала 2,296 млрд кВт-год [9]. Низка вагомих чинників призвели до кризи електроенергетичного ринку у 2015–2016 рр., зокрема: різке зниження виробництва електроенергії майже всіма генеруючими потужностями; скорочення експорту електроенергії та збільшення її імпорту з країни-агресора, що знизило рівень енергетичної безпеки в електроенергетичному секторі; невиконання плану з проведення приватизації енергетичних об'єктів; відсутність ефективної антимонопольної політики тощо.

Висновки. Однією з найбільших загроз розвитку зовнішньоекономічної діяльності України залишається низький рівень технологічності її експорту. І хоча обсяги промислового виробництва в Україні після тривалого зниження починають зростати (на 2,4 % у 2016 р.) експорт продукції машинобудування надалі скорочується не лише за абсолютними, але і відносними показниками, причому за всіма його основними товарними групами.

Проблеми, що стримують розвиток експорту готової продукції легкої промисловості на сьогодні є такі: вихід на міжнародний ринок здебільшого забезпечується шляхом виконання операцій зустрічної торгівлі на умовах давальницької сировини; низький рівень впровадження науково-технологічних процесів на підприємствах, нових розробок та інноваційних проектів; недосконала система митно-тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоекономічних операцій стосовно товарів цієї галузі.

Основною галуззю, що показувала стабільне зростання, був аграрний сектор України, який забезпечує близько 10 % ВВП та 35,3 % експортної виручки. Відповідно подальший розвиток аграрної промисловості можливий шляхом активізації діяльності переробної галузі на інноваційній основі. Це могло б дати необхідний поштовх економіці в цілому та забезпечити її зростання. Україна залишається на восьмому місці серед країн-імпортерів аграрної продукції до ЄС. Однак, вона фактично має частковий доступ до європейських ринків, оскільки Європейський Союз захищає свій ринок, встановлюючи мізерні квоти на важливі для нашої країни експортні товари.

Події останніх двох років послабили рівень енергетичної безпеки країни, показавши її високу залежність від імпорту цих ресурсів. У питанні диверсифікації постачань природного газу Україні вдалося досягти успіхів, що дозволило повністю відмовитись від російського газу. Однак, несприятливий інвестиційний клімат та спад інвестиційної активності призвели до скорочення обсягів транспортування газу через українську ГТС. Поряд з поступовим зниженням газової залежності, Україна залишалася залежною від поставок інших енергоресурсів із Росії, зокрема, придбання, необхідного для вітчизняних ТЕС, вугілля. Основним завданням державної політики у сфері енергетики є розробка стратегії модернізації енергосистеми та її ефективна імплементація, продовження диверсифікації джерел постачання енергоносіїв, створення стратегічного енергетичного резерву.

Ефективність розвитку зовнішньоекономічної діяльності на регіональному рівні, на думку авторів, може бути забезпечена завдяки створення мережі регіональних агентств сприяння розвитку експортного потенціалу. Як було визначено у попередніх дослідженнях [13], місією таких організацій має бути сприяння розвитку конкурентоспроможного експортного потенціалу промислових підприємств регіону, забезпечення ефективності функціонування механізму формування й реалізації експортного потенціалу промислових підприємств на відповідній території. Такі спеціалізовані регіональної структури мають бути наділені широким спектром повноважень, забезпечені сучасними матеріально-технічними можливостями, фінансовими ресурсами, високопрофесійними фахівцями, працювати за принципом “єдиного вікна” та бути спроможними надавати будь-яку допомогу підприємству на будь-якому етапі експортної діяльності.

Література

1. Зовнішньоекономічна діяльність України: оцінка стану, проблеми та чинники впливу на розвиток / Н. М. Тюріна, Н. С. Карвацка, Т. В. Назарчук // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2017. – С. 147–155.
2. Сучасні тенденції розвитку зовнішньоекономічної діяльності в Україні [Електронний ресурс] / В. В. Касьян // Водний транспорт. – 2016. – Вип. 1. – С. 147–152. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vodt_2016_1_25

3. Держстат: Українська промисловість у 2016 році почала зростати. Департамент інформації та комунікацій з громадськістю секретаріату КМУ 08.02.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=249720067
4. Темпи промислового виробництва в Україні у 2016 році // Економічний дискусійний клуб – Режим доступу: <http://edclub.com.ua/analitika/tempy-promyslovogo-vyrobnyctva-v-ukrayini-u-2016-roci>
5. Сучасний стан розвитку зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств легкої промисловості / І. М. Комарницький, А. В. Савіцький // Економіка та конкурентоспроможність підприємств.
6. Легка промисловість України: шлях до ЄС [Електронний ресурс] / Г. Виноградська // Укрінформ. – Режим доступу: https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/2064256-legka-promislovist-ukraini-slah-u-es-borotba-z-sekondhendom-ta-kitajskim-smattam.html
7. ЗВТ і квоти: що заважає Україні “завоювати” ринок Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukr.segodnya.ua/economics/enews/zst-i-kvoty-chto-meshaet-ukraine-zavoevat-rynok-evropy-688572.html>
8. Енергетика України: сучасний стан і найближчі перспективи / А. А. Халатов // Вісник НАН України, 2016. – № 6. – С. 53–61.
9. Енергетична галузь України: підсумки 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gazumkov.org.ua/upload/2016_ENERGY.pdf
10. Газ і нафта в 2017 году. Ключевые тенденции для Украины / И. Тышкевич // Украинский Институт Будущего “Хвиля” [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://hvylya.net/analytics/economics/gaz-i-neft-v-2017-godu-klyuchevyie-tendentsii-dlya-ukrainyi.html>
11. Держана служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/operativ/menu/menu_u/zed.htm
12. Характеристика та аналіз стану зовнішньоекономічної діяльності підприємств легкої промисловості України [Електронний ресурс] / Г. О. Герасименко, Ю. В. Гончаров // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 3. – С. 69–78.
13. Development of the export potential of industrial enterprises / N. M. Tyurina, I. O. Shelest, N. S. Karvatska, T. V. Nazarchuk // Scientific Bulletin of National Mining University. Economy and Management. – 2017. № 1. – P. 143–152.

References

1. Zovnishn`oekonomichna diyal`nist` Ukrayiny` : ocinka stanu, problemy` ta chy`nny`ky` vply`vu na rozvy`tok / N. M. Tyurina, N. S. Karvaczka, T. V. Nazarchuk // Visny`k Xmel`ny` cz`kogo nacional`nogo universy`tetu. Ekonomichni nauky`. – 2017. – S. 147–155.
2. Suchasni tendenciyi rozvy`tku zovnishn`oekonomichnoyi diyal`nosti v Ukrayini [Elektronny`j resurs] / V. V. Kas`yan // Vodny`j transport. – 2016. – Vy`p. 1. – S. 147–152. – Rezhy`m dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vodt_2016_1_25
3. Derzhstat: Ukrayins`ka promy`slovist` u 2016 roci pochala zrostaty`. Departament informaciyi ta komunikacij z gromads`kisty sekretariatu KMU 08.02.2017 [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=249720067
4. Tempy` promy`sloвого vy`robn`y`cz`tva v Ukrayini u 2016 roci // Ekonomichny`j dy`skusijny`j klub – Rezhy`m dostupu: <http://edclub.com.ua/analitika/tempy-promyslovogo-vyrobnyctva-v-ukrayini-u-2016-roci>
5. Suchasny`j stan rozvy`tku zovnishn`oekonomichnoyi diyal`nosti vitchy`z`nyany`x pidpry`yemstv legkoyi promy`slovosti / I. M. Komarny`cz`ky`j, A. V. Savicz`ky`j // Ekonomika ta konkurentospromozhnist` pidpry`yemstv.
6. Legka promy`slovist` Ukrayiny` : shlyax do YeS [Elektronny`j resurs] / G. Vy`nograd`s`ka // Ukrinform. – Rezhy`m dostupu: https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/2064256-legka-promislovist-ukraini-slah-u-es-borotba-z-sekondhendom-ta-kitajskim-smattam.html
7. ZVT i kvoty` : shho zavazhaye Ukrayini “zavoyuvaty`” ry`nok Yevropy` [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: <http://ukr.segodnya.ua/economics/enews/zst-i-kvoty-chto-meshaet-ukraine-zavoevat-rynok-evropy-688572.html>
8. Energety`ka Ukrayiny` : suchasny`j stan i najbly`zhchi perspekty`vy` / A. A. Xalатов // Visny`k NAN Ukrayiny`, 2016. – # 6. – S. 53–61.
9. Energety`chna galuz` Ukrayiny` : pidsumky` 2015 roku [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: http://www.gazumkov.org.ua/upload/2016_ENERGY.pdf
10. Gaz y` neft` v 2017 godu. Klyuchevyie tendency`y` dlya Ukray`ny / Y`. Tyshkev`ch // Ukray`nsky`j Insty`tut Budushhego “Xvy`lya” [Электронный ресурс]. – Rezhy`m dostupa: <http://hvylya.net/analytics/economics/gaz-i-neft-v-2017-godu-klyuchevyie-tendentsii-dlya-ukrainyi.html>
11. Derzhana sluzhba staty`sty`ky` Ukrayiny` [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: https://ukrstat.org/uk/operativ/menu/menu_u/zed.htm
12. Xaraktery`sty`ka ta analiz stanu zovnishn`oekonomichnoyi diyal`nosti pidpry`yemstv legkoyi promy`slovosti Ukrayiny` [Elektronny`j resurs] / G. O. Gerasy`menko, Yu. V. Goncharov // Aktual`ni problemy` ekonomiky`. – 2015. – # 3. – S. 69–78.
13. Development of the export potential of industrial enterprises / N. M. Tyurina, I. O. Shelest, N. S. Karvatska, T. V. Nazarchuk // Scientific Bulletin of National Mining University. Economy and Management. – 2017. # 1. – P. 143–152.

Надіслана/Written: 19.04.2017 р.
Надійшла/Received: 24.04.2017 р.
Рецензент: д.е.н., проф. О. О. Орлов